

RIPOLL I LITERATURA SANITARIA MEDIEVAL

Jaume BECH

INTRODUCCIO

Encara que l'origen de l'abadia benedictina de Sta. Maria de Ripoll és remot, el 20 d'abril de l'any 888 es va consagrar el temple. Per tant se celebra ara l'onzè centenari d'aquesta primera consagració. El present treball vol ser una petita però sentida col·laboració a aquesta onomàstica.

L'activitat sanitària medieval en el monestir de Ripoll és testimoniada tant per l'existència d'una espaiosa infermeria com per la presència a l'scriptorium de diversos còdexs de caire mèdic i naturalista.

Després d'una acurada revisió bibliogràfica i estudi general es proposa un nou llistat, que inclou tant els existents, com els desapareguts dels que es té notícia i que actualitza i amplia el de Cardoner Planas (1973).

A la caiguda de l'imperi romà occidental els monestirs cristians esdevenen conservadors i transmissors -per la còpia d'antics còdexs- de la medicina greco-romana, amb la natural incorporació, segons la seva posició geogràfica, d'elements bizantins i/o àrabs.

Independentment de l'existència de monestirs ja des de temps remots, especialment a Orient, a Occident l'eclosió de les ordes monàstiques pot dir-se que neix amb l'extraordinària figura de Sant Benet de Núrsia (180-513), fundador de Montecassino, amb un hospital annex ja en l'any 530.

La Regla de Sant Benet demana que es cuidin els malalts la qual cosa és ratificada més tard en el *Nomasticon Cisterciense* o *Antiquioris Ordinis Cisterciensis Constitutiones*, cap. 36: *De infirmis fratribus...* "*Informorum cura ante omnia et super omnia adhibenda est...*" Per aquesta raó molts monestirs tenen la seva infemeria, amb els *infirmarius*, a vegades *hospital*, *domus medicorum*, farmàcia i un hort o jardí de la farmàcia amb plantes medicinals, i un viver on eventualment s'hi crien sangoneres per les sagnies o fins i tot habitacles per escurçons, matèria primera en la preparació de la triaga (vg. San Millán de la Cogolla, Lizarraga, R, 1956).

Casiodor, ex-ministre de Teodoric el Gran funda al 538 el monestir de Squillace, on emmagatzema gran quantitat d'obres de medicina.

Al monestir suís de Saint Gall l'any 820 ja hi funciona un hospital i farmàcia.

Raban Maure (776-856) abad de Fulda, a Alemanya, i arquebisbe de Magúncia, inspirat en les Etimologies de Sant Isidor escriu *Physica o De Universu*, obra en la qual els llibres VI, VII i VIII tracten de medicina. Un deixeble de Maure, Walafrid Strabo (808-849), de Reichnau, escriu un dels primers *Hortulus* en els que es descriuen plantes medicinals dels jardins conventuals, junt a altres simples.

Als benedictins se'ls deu una compilació d'obres de medicina grega i llatina que porta el títol de *Summa medicinae* (s. X).

A l'abadessa benedictina Hildegarda de Rupertsberg (f. 1150) també se li deu una "*Physica*" o tractat de medicina.

Vers 1075 Constantí l'Africà, després de professar la docència a Salern, es retira a Monte Casino on tradueix de l'àrab nombroses obres clàssiques mèdiques al llatí.

Arreu d'Europa els "monjos-metges" de Sant Benet es feren famosos. A títol d'exemple podem citar: Cleramboud, metge i logici, Jean Trithème, abad de Spenheim, Bernard, abad de Northeim (Prússia) i els *infirmarius* Johann von Ulm (1241) del convent de Wittingen i Grimaltus del convent de Saint Gall.

I acabo aquestes generalitats amb una dada original molt significativa. Es ben conegut que molts Grabadins, Antidotaris i Farmacopees citen fórmules d'autoritats reconegudes, tals com Galè, Mesué, Avicenna, Nicolau, etc.

A la important obra *Luminare Majus* de Joannes Jacobus Manlius de Bosco (1536) hi he trobat la següent recepta:

Electuarium contra pestem sec. dom. Benedict. de Nursia physicum illustrem.

Rp. Boli armen dintamni albi, myrrhe, pimpinell, zedoar, aña unc. I, tyriace sc. thyriace Andromachi distemperat, cum aquavite optimi vini et distillate in balneo Marie unc. S, corci skr. I, camphore, margaritarum non perforatar., smaragdi aña dr. III tormentille, sigille Marie aña unc. II, sem citri et ex eis fiat electuar, de quo detur unc. S cum aqua melisse ieiuno stomacho. certe tollit fetorem pestilentie et extingit omne venenum in corde et tot corpore.

A l'alta edat mitjana entre el món carolingi al nord i l'aràbic al sud, neix com a terra d'amortiment la Marca Hispànica, i més que "mur en el que devien d'estrellar-se les embestides dels infidels" com ha dit algun autor, va actuar com de gresol d'una nova nació, Catalunya, i a la vegada com a filtre actiu de cultures, amb transmissió de la saviesa aràbiga de Còrdova i Toledo vers Montpeller, Avignó, Tolosa, París i el nord d'Europa.

Far amb llum pròpia dins de la Marca fou el monestir de Ripoll, que ja existia abans de l'any 888, època de la consagració solemne. Aquest juga un paper de tensa comunicació entre Còrdova, Toledo, Santiago, Saragossa, Tortosa, Barcelona i Vic amb Narbona, Montpeller, Marsella (S. Victor), Fleury, Saint Germain, Tours, Roma, Fulda, Salern, Bolonya, i a una escala més immediata, estretes relacions amb Sant Pere de Rodes, Besalú, Sant Esteve de Banyoles, Sant Pere de Camprodon, Cuixà i Sant Martí del Canigó. No cal insistir en el paper jugat pels Oliva, Attó, Llobet, Bonfill, Garber, etc. tema tractat a bastament per Nicolau l'Olwer (1910), Millàs Vallicrosa (1931), Vernet (1978) i d'altres.

Des del punt de vista sanitari, fil conductor de la nostra ponència, cal puntualitzar que a Ripoll hi hagué no sols habitació per l'infermer com diu Cusi (1958) sinó una molt espaiosa **infermeria** amb una habitació destinada probablement a **farmàcia**, jardins i horts i un *viridarium* o hort de l'abad, en el que versemblantment s'hi conservaven plantes medicinals.

A Sant Martí de Canigó (1607-1609) hi havia **infermeria** i **infermer** (Borràs i Feliu 1981).

Sant Pere de Rodes posseï **infermeria**, **infermer** (1362-1410), dos **metges** i un **cirurgià** (1761). Fra Bernat Estruç fou **infermer** i més tard abad de Sant Pere de Rodes i Ponç Comte, **infermer**. (Ferrer i Mallol, M.T. 1984 i Batlle i Prats, Ll. 1984).

En el monestir de Sant Pere de Besalú hi hagué **hospitaler** en el temps de l'abad Berenguer (1341-1347) i també **hospital**. L'abad de Besalú Francesc Cortadas (1757-1760) havia sigut **infermer** del monestir de Sant Cugat del Vallés (Montasalvatge, 1890).

De Sant Pere de Camprodon, Cusi (1958), cita la **infermeria** i de Sant Esteve de Banyoles se cita a l'**infermer** Fra Benet (Cusi 1958). I al monestir benedictí de Sant Pere de Caserres hi ha **infermeria**, doncs n'he trobat el llibre llevador de l'infermeria (1431).

Naturalment que aquesta intensa activitat sanitària, dels infermers, especiers, metges, cirurgians i apotecaris monacals venia recolzada en la pràctica als horts i en l'estudi dels manuscrits primer i més tard en obres impreses que es guardaven pulcrament en *scriptoriums* i biblioteques.

L'estudi d'aquestes "llibreries" o biblioteques és útil per veure les diverses influències rebudes, el volum de llibres manejat, etc.

De la biblioteca de Ripoll es coneixen diferents inventaris generals o Catàlegs que podríem agrupar en dues seccions:

1) "Antics", anteriors al s. XX, set, citats per Mundó (1961) i que resumeixo a continuació. Cat. A (1047 època de l' Abat Oliva, citat per Beer, 1909); Cat. B, de 1381, època del Abad Savarés (Rubió i Lluch, 1921); cat. C, de 1649, Biblioteca Nacional de París, Baluze 372 inèdit, extractat per Beer (1909); cat. D, (c. 1800) del monjo de Montserrat Benito Rivas. Es conserva a l'Acadèmia de l'Història de Madrid (12-27-4, Villanueva (1821); cat. F de 1820, degut al monjo Roc Olzinelles (Arxiu Episc. Vic, leg. 1057); cat. G, de 1823, redactat per P. Bofarull (F. Valls i Taberner, 1931).

2) "Nous", del segle XX, proposats pel que suscriu: Cat. N1, de Beer (1907-8) trad. catalana de P. Barnils (1909-10); cat. N2, de Beer-Zacharias Barcia Villada (1915) i cat. N3, inèdit, 2a edició corregida i augmentada del N2 per F. Miquel Rosell i M.D. Mateu Ibars (Document mecanografiat en fase de revisió depositat a l'A.C.A.)

Des del punt de vista estrictament medical (l.s.) en treballs més generals han citat manuscrits de Ripoll: Cusí (1958), Beaujouan (1972) i Cardoner i Planes (1973). Actualment estem treballant sobre els còdexs: Mateu Ibars, M.D. (Codex 181 ACA) i jo mateix (72, 74, 126 i 174 ACA).

Les referències emprades en la nostra comunicació, responen a la següent nomenclatura:

Cat A, B, C ... G. Catàlegs "antics"
N1, N2 i N3 Catàlegs nous citats
BE: Beaujouan (1972)
RP: Revisió personal del qui suscriu
ACA: Arxiu Corona d'Aragó, Barcelona
CA: Cardoner (1973)

La numeració entre parentesis correspon a Notes que s'expliciten a la fi del text, abans de la Bibliografia

LLISTA DE MANUSCRITS DE RIPOLL REFERENTS A MEDICINA I CIÈNCIES NATURALS (S'INCLOEN ALGUNES OBRES ASTRONÒMIQUES I FILOSOFIQUES D'INTERES MÈDIC) EXISTENTS O DESAPAREGUTS, PERO CITATS DE MANERA EFECTIVA

El contingut dels manuscrits de Ripoll el classifiquem en quatre grans grups:

- A) Textos d'autors identificats.
- B) Textos d'autors desconeguts (al menys fins ara) i/o Receptes aïllades.
- C) Llibres que per l'autor o el títol es poden prestar a confusió, fer creure que es tracten de medicina, farmàcia o ciències naturals i realment no ser així.
- D) Obres de cert interès en relació a la medicina i ciències naturals.

A) TEXTOS D'AUTORS IDENTIFICATS

Ordenats per ordre alfabètic d'autors. En alguns casos dubtosos l'autor s'escriu entre parèntesis.

Alexandre de Tralles (1)

Còdex Ripoll ACA 181. Pergamí / Liber Artis medicina. Olim: estante 3, cajon 3, mod. 9, no anti. 29.

V Alexander / de Tralles. Fragments de **Practica**.

Ff. 108-130. *Incipiunt capitula tertii libri Alexandri Yatros sophiste ...* (RP, N1, N2, N3, Be) f. 108-132, s. XIII (Ca).

Ff. 110a-C. *Incipit prologus tertii vel quinti libri, etc...Petisti a me, Cosma carissime, ut de diversis passionum, morborum et febrium generibus deberem tibi vel carationem breviter exponere...* (RP, N3).

Ff. 110c-30b. Cap. I. *De effimera febre. Effimera febris que tantum in spiritu, qui est in corde... Epithima Calieni: narcoticas passione dare pleuriticis* (RP, N3).

Codex Ripoll ACA 103. Pergamí / Retorica de Gualfredo Laureano, Epistolas de Ovidio. Olim: Estante 3, cajon 2, no. mod. 12, no. Anti 232. "3a Part és un tractat de Medicina en dos columnes. El tipus de lletra és de final del segle X o principis del XI (N1)".

Ff. 172 Alexandri, referit a Alexandre de Tralles (N2, 55) *Ad capitis dolorem*.

Ff. 198 *Dia yreos*.

Ff. 202 *Ad omnes febres*. (RP): no es veu clar. Epistoles d'Ovidi. Potser es tracta d'una "subscriptura" a dos columnes d'un manuscrit aprofitat per un text posterior. Ni N3 ni Be. ho citen.

(Archimathaeus)

Còdex Ripoll ACA 101.

Menderi corporibus. Quot et quibus modus medemus. (N3, RP) (1bos).

Aristoteles (2)

Còdex Ripoll ACA 109

Ff. 133 *De physica* (N2) (3).

Codex Ripoll ACA 115

I, *Meteorologicum liber I*

Ff. 1. Inc.: *De primis quidem igitur causis nature et de omni motu naturaliter...*

Expl. *et tandem ex hiis constituta, velut hominem, planta et alia ...* (1). f. 31 (RP, N1-96, N2-62, N3).

IV Ff. 34d-5c. *epistola Aristoteli, ad Alexandrum.* Inc.: *Misisti mihi quod sepe sustinuiste nultos ad nos...*

f. 35 va. Expl.: *secundum unamque speciem assumentes* (RP, N2-62, N3).

V. *Liber de anima* Ff. 36a. Inc.: *Bonorum honorabilium noticiam opinantes...*

Ff. 50b Expl.: *significet aliquid alteri* (RP, N2) (5).

VI *De sensu sensato liber (Parva naturalia)* Ff. 50b-5b. *Incipit liber de sensu...* (RP, N2, N3) (6).

VIII *Memoria et reminiscencia liber* (RP, N2, N3). Ff. 55b-7c. *Incipit liber de memoria et...* (7).

VIII *De somno et vigilia liber* (RP, N3) Ff. 57c-63a. *Incipit de somno et vigilia...*

IX *De bona fortuna* Ff. 63b-4d. (N3).

X *De longitudine et brevitate vitae liber* (RP, N3)

XI *De iuventute et senectute liber* Ff. 66b-7e. *Incipit* (RP, N3)

XII Ff. 67c-71b. *Incipiunt de inspiratione et respiratione* (8) (RP, N3).

XIII Ff. 71b-2b *Incipit de morte et vita...*

XIV Ff. 72b-2b *Incipit de motibus animalium, Aristotelis. De motu aute eo qui es animalium, que cumque quidem...* (RP, N3) (9).

XV Ff. 75d-7c *Incipit de intelligentia.* (N3).

XVII Ff. 80a-5d. *Incipit de intelligentia* (N3).

Codex Ripoll ACA 128

Pergamí. Olim: estante 3º, cajón 2º, nº mod. 25, nº antig. 146.

Traslatio Scoti libri Animalium Aristoteles Ff. 1-112 *In nomine Dni-Ihu Xti omnipotentis, misericordis et pii, translatio tractatus primi libri quem compositum Aristoteles in cognitiones naturalium animalium agrestium et marinarum et in illo est...* Expl. en el tractatus XIX (N2, N3, RP).

Ff. 113-117 *Tabule*, Ff. *Parva naturalia* (N1), Ff. 117-225 *Vocabularia super libros naturales Aristotelis.*

Sembla que el Còdex nº 36 del Cat. B (Mundó) correspondria a l'actual 128.

De l'estudi dels incipits es dedueix que no totes aquestes cites semblen versions directes d'obres d'Aristòtil. Més aviat, traduccions comentades o compilacions,

aquí atribuïbles a Scoto. També el nº 3 del Cat. B **Marcilia Aristotilis glosata** podria ser una d'aquestes obres.

Còdex Ripoll ACA 131 Ff. 54c-5d. Rubriques dels llibres: *De celo et mundo*, *De generatione et corruptione*, *De plantis*, *De morte et vita*.

Còdex 19 Catàleg B *Problemata Aristotilis* (Rubió i Lluç, 1921).

Còdex 54 catàleg B *Glossa super libros fisicorum*. Probablement equiparable al actual nº 109 (*De pysics*) o si més no hi està relacionat.

Còdex 134 cat. E (Villanueva, a Mundò 1961), també cita obres d'Aristòtil. Així mateix són obres d'Aristòtil de probable procedència rivipullesa els Còdexs de la Biblioteca Nacional de París.

nº 2858

nº 5222

nº 6322 (Porvé de la Colbert 2931). Aquest últim amb el títol genèric de *Aristoteles Opera*, inclou:

- *Pysicae*
- *De coelo et mundo*
- *Metaphysicae*
- *De generatione et corruptione*
- *De plantis (Vita in animalibus)*
- *De differentia animae et Tech*

Avril, F. et al. 1982). Fan constar "provinent de Catalogne" i d'inspiració francesa. A més com és de la col·lecció Colvert, (amb miniatures que mostren un monjo ensenyant i altres llegint) crec que gairebé es segur prové de Ripoll.

Aus. de Cartalaco o Carralaco (Be. 1972).

Recepta contra saniem tibiarum, **Codex Ripoll ACA 71** F. 145v.

La recepta l'haviem detectada (RP N2 p. 38) però no l'autor.

(Averrois)

Indicis al còdex de Ripoll ACA 128. Sembla citat en notes marginals.

Avicenna

Còdex Ripoll ACA 115 Pergamí, olim: est. 3ª, cajón 2ª, nº moder. 26 y antig. 155.

II. Ff. 31c-3b. *Incipit liber Avicene de generatione montium, lapidum et metallorum. Terra pura non fit lapis...* (RP N2 N3).

Entre moltes substàncies cita: *Lapides*, *Calcantum*, *sulphur*, *Sale armoniacus*, *Auripigmentum*, etc. (RP) (11).

Bernat de Gordon

Còdex del Cat. B de Ripoll 89 (Rubió i Lluç, 1921)

Item altre llibre apellat Gordo de Madacina (Bernat de Gordon, Practica medicinae). Sembla avui desaparegut.

Bernat Provincialis

Còdex de Ripoll ACA 174

Ff. 75-90v.

In tabulam Salerni de virtutibus et operationibus remediorum simplicium. Sit novis semper solamens spiritus almus. (RP i Be.) (Veure Mestre de Salern).

Bertomeu l'anglic (o de Glanville)

Còdex 23 cat. B de Ripoll (Rubió i Lluch, 1921). Avui desaparegut.

De proprietatibus rerum

Bertomeu de Salern o Salernità

Còdex de Ripoll ACA 181

Pergamí/ *Liber Artis medicinae*

Olim: estante 3^a, cajón 3^a, n^o mod. 9, ant 29.

IV Pra/c/tica/ Botanicae/ magistri Bartholomei/ salernitani.

Ff. 135-202v. *Incipit practica magistri Bartholomei. Practica dividitur in duas partis in scientiam conservadam sanitatis... et curatum aegritudinis. expl.: nam nodosa podagra incurabilis est.*

Bartomeu de Saxoferrato

Còdex de Ripoll ACA 67

Repetitiones Bartoli de Saxoferrato

Ff. 30 v-42. v. *De alluvionibus et insula et de alveo. Inc.: Tyberiadis est regio iuxta flumen Tiberis constituta...* (hi ha figures als ff. 35-42) (RP, N3).

Ff. 65v-7v. *Tractatus de alimentis, per duum Bartolum de Saxoferrato. Inc.: Tractaturus de alimentis et alimentorum materiam que alimenta deberi...* (RP N3)

Bru de Longoburg

Còdex de Ripoll ACA 126

IV Bruni/Longoburgensis. Chirurgia magna.

Ff. 18a-51v 55-88c. *Inc.: Rogasti me iam diu est Andrea Vicentine venerabile Anice mi ut tibi et aperto sermone in medicatione cyrurgie librum describerem collectum et exceptum ex dictis gloriosissimi G. Anice Almassus,*

albacassis et Haly necnon... Expl. se frigus eum capit, et accidit sibi peior peioribus. Explicit cirugia Bruni. Deo gratias. (N3, RP)

Copho o Mestre Copho

Còdex Ripoll ACA 181

IV Copho / de Salem, iunior: Ars medendi.

Ff. 88a-108a. Incipiunt modi medendi et confitendi secundum magistrum cophonem. De modo medendi et quod modis et quibus medemur... Expl.: aut ex acuta in modum castanee in mane cum tepida.

Galèn

Còdex Ripoll ACA 50

Pergamí / Aforismes de Hipocrates (s. XIII).

Ff. 1 Proemi ad Galuconem.

Prefatio domini constantini affricani montis cassinensis mondanii ad glauconem discipulum suum. Licet petitionibus tuis continuis... vita brevis, ars vero longa tempus autem acutum experimentum vero fallax iudicium autem difficile...

Ff. 11 Ypocartica confirmare poterit. Explicit amphor ypocratis cum commento G (aleni) (RP N2) (12).

Còdex de Ripoll ACA 106

II Ff. 9 Receptes medico-farmacèutiques: Antidotum sive catarticum gera Galieni ad flegmata deponenda. Caliginem oculorum deponis... stomachi dolorem tollit. (RP N3).

(Còdex 19 cat. B de Ripoll) Avui manca. De simplici medicina. Probable traducció de Gerard de Cremona (13).

Hipòcrates

Còdex Ripoll ACA 50

Llibre dels Aforismes d'Hipocrates, comentat per Galen.

Ff. 11. Ypocratica confirmare poterit. Explicit liver amphor hipocratis cum comento G (aleni).

Sant Isidor

Còdex de Ripoll ACA 71

Pergamí. Liber Etimologias.

Olim: n° mod. 16, antig. 17.

Es tracta en uns casos de diversos llibres de les Etimologies de Sant Isidor i en altres de glossaris inspirats en elles.

D'interès mèdic o naturalístic hi ha:

Llibre V De legibus et temporis Ff. 139d-10b. De duodecim signis...

Llibre XII De animalibus. Ff. 79-88d. De pecoribus et iumentis. Inc.: omnibus

animalibus Adam primum vocabula...

Llibre XIII De mundi institutione (De mundo et partibus)

Ff. 88d. Inc.: *Mundus est celum, terra... De Diluviis.*

Llibre XIV De terra, De orbe... (11).

Llibre XV De aedificiis et agris. Ff. 105 *De agris*

Llibre XVI De lapidibus et metallis. Ff. 107a-15c. *De pulveribus terre... de signis poderum.*

Llibre XVII De rebus rusticis Ff. 107a-23a. *De auctoribus rerum rusticatum... De odoratis oleribus*

Còdex Ripoll ACA 106 (nº 103 del Cat. D, nº 20 del Cat. G)

Ff. 77-78v i 90-94, extractes de Llibres III (*De mathematica*) i XV (*De aedificiis et agris*) (N2 i Mundó, A. 1961).

Còdex Ripoll ACA 151

11/f112 *Incipit opusculum dom(ini Isidori) episcopi de ethimologiis ebraichorum.*

Còdex Cat. A 60 (Desaparegut abans de 1822).

Ethomologia et significationes diversarum rerum (s. XI). (Mundó, A. 1961).

Còdex Paris, BN cat. 6/1-1

undó 1961, nº 22) (15).

Joan Afflacijs

Còdex Ripoll ACA 181

Ff. 11v-20 *Liber aureus a Constantino monaco inventus.* Index de malalties.

f. 11v-28. Inc.: *De dolore capitis. Si dolor capitis sit ex cusa in essentia capitis...*

Expl. a L XXXI pro vomitu. Semuntia pensat grana ordinaria... (Be, N3, RP):

Joan de Sancto Amando

Areole de conferentibus et nocentibus

Còdex Ripoll ACA 126

Pergam. / *Tractatus de Cirugia.* Olim: Est. 3, cajón 3º, nº mod. 12, antig. 215.

I Ff. 1a-25d. *Hic incipiunt aurióle compile Magistro J/ohanne/... Sicut dicit G/alemus/ primo simplices medicine.*

Expl.: Item si exeat sanies bonum signum..., (RP, N3) (16).

Joan de Tornamira

Còdex Ripoll ACA 129

VI F 160 *Johannes Tornamira in c. de mictu sanguinis et saniei.* (s. XIV) (Ca, RP).

(Joannitius)

Còdex Ripoll ACA 126

Ff. 51-55 (f. 48?) *Isagoge ad artem parvam (Microtegni) Galeni. (RP) (17).*

Lanfranc Meiolanensis

Còdex Ripoll ACA 126 Cirurgia Magna (s. XIV)

V Compendium magistri Lanfranci Meiolanensis De cirurgia.

Ff. 90a-110a *Compendium, etc.*

Inc.: Intendens, venerabilis amisce Bernarde, componere librum, in quo tradam... Expl.: qui tibi donet gratiam suam et mihi veniam peccatorum que sit benedictus in secula seculorum. Amen. (RP, N3).

Mestre de Salern

Còdex Ripoll ACA 126

Ff. 101-104 Vocabulari amb noms de plantes.

Còdex Ripoll ACA 174 Practica (s. XIII)

Ff. 74-90v. *Tabula seu Practica Magistri Salernitani sit novis semper solamen Spiritus alums. Incipit.: Practica Magistri Salerninis... Explic: vel a puella amari. (ROP; N2, N3).*

Mesue, Joan

Còdex Ripoll ACA 126

De rectificatione medicinarum (s. XIV)

III Ff. 26-39 *Inc.: In nomine Dei mesericordis... principium verborum Iohannis filii mesue... Fol. 51-54, 49-50v i 40-7v. Expl.: ubi deo glorioso et sublimi amen. (RP, Be, N2).*

Petrus Berchorius Pictaviensis

També anomenat Pierre Berceire. *Liber Reductorium moralis*

Còdex Ripoll ACA 98

Ff. 1a-59b. *Incipit septimus Reductori moralis. Primo de Avibus. Avis qui secundum Ysidorum... Expl.: per contemplationem superius nunquam volant...*

Ff. 59b-94b. *Incipit liber octavus, de Aquis et Fluminibus. Et primo de Aqua in generali. Aqua secundum Ysidorum, dicitur quasi aqua. Iste... Expl.: Spes impii quasi lanugo gracilis procella despergitur.*

Ff. 94b-145c. *Inc.: liber nonus, de Piscibus. Cap. Cum Piscis, secundum Ysidorum... Expl.: discordias suscitant, ut milites bellicosi. Explicit liber de piscibus et monstris marinis. Finitus anno Dni. MCCCLXVI in vigilia beat. Michaelis (RP, N3).*

Còdex Ripoll ACA 101

Ff. 28d-68d. *Incipit liber II de corpore et membris humanis. Cap. I Membrum. Nota quod secundum Avicenam membra sunt corpora ex prima humorum complexione.* (RP, N3)

Ff. 68d-89b. Cap. I *Incipit liber III de Hominis conditionibus et de hiis que faciunt ad hominis conservationem. Dicto... Expl.: Virtutes celorum movebuntur.*

Ff. 89b-115c. *Incipit liber IV de infirmitatibus. Cap. I Quoniam iam dictum est de homine et de hiis que hominem...*

Ff. 115c-52c. *Inc.: liber V. Cap. I Celum et...*

Ff. 152c-52c. *Incipit liber VI de materia et forma igne et aere et eorum impressionibus; et primo de materia...*

Ff. 187b-92d. *Incipit liber VII de Avibus. Cap. I Avis que secundum usum dicitur ad... Expl.: ascendi ut superius quam potest ut calor solis et aeris*

Còdex Ripoll ACA 107

Incipit liber decimus Reductorri Moralis tractans de animalibus, vernibus et serpentibus... sanguis et tutioris affectionis (18).

Platearius Maior, Joan

Còdex Ripoll ACA 181

Practica brevis: De egritudine curatione.

Ff. 30-85. *Divinum flamen opus istud compleat. Amen. Inc.: Amicum induit qui ustis amicorum precibus condescendit... Unde ego platearius vestris precibus... signa, curas egritudinum... Expl.: De fistula.*

Rases o Rasis

De aegritudinibus puerorum o Practica puerorum "de Rasim de macadina".

Citat amb el nº 9 en el cat. B (1381) llibre cubert de vermell". També citat en el Còdex Ripoll ACA 72, en unes "pillules".

(Serapió, júnior)

Potser és l'autor de: *De simplici medicina* del Codex avui desaparegut, nº 49 del Catàleg B. Provisionalment l'hem atribuït a Galén.

Tròtula

Còdex Ripoll ACA 181

Ff. 203-206. *Passionibus mulierum infirmatum mulierum).*

Inc.: Cum auctor universitatis Deus in prima mundi, constitutione rerum naturas singulas iuxta genus suu,... Expl.: sedem bene cooperta frumum interius recipiat. (RP, N3, Be) (19).

B) AUTOR INCERT I/O RECEPTES AILLADES

Les obres o textos fragmentaris acèfals, receptes, etc. els he ordenat segons el nombre del còdex de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Còdex Ripoll ACA 52

De LX generibus lapidum preciosorum qui colores quae virtutes quoque reperiantur (20).

Còdex Ripoll ACA 59

Ff. 194-99: Calendari i al F. 200 hi ha unes *Tabulae lunares* (21).

Al final de la obra *Ars Prisciani*.

Ff. 304 v. receptes en hexàmetre, d'una mà del segle XI, en llatí, que ocupen tot el foli (22).

Inc.: Vulneribus ferro aut verberibus factis medicamentum...

Nature vidis medicatas obiecimur artes

Nunc est fortune saculis... subitaneo dolore febri... Expl.: Quartanas cito remediando.

Còdex Ripoll ACA 71

Porta el títol *Logica de Ockam*.

Ff. 145 v.-146. Hi han 9 receptes medicinals, una d'elles *ad curandum berrugas usu* (RP). No constan en N3. En la 1ª recepta, escrita en català, es citen: *oli rosat, ametlles dolces i ametlles amargues, litargiri, blanquet, boli armini, cera...*

A la 2ª, unes pillules Rasis, amb aloes i cinamom. A la 3ª hi consta la triaga. A altri: *Oleo lauri, mirra... fiat unguent*. A altra: *zinziber, castanea...* Altra és un ungüent "*Ad curand. barrugas*". L'última és pèr les "glanolas". (23). L'escriptura sembla del segle XIV.

Còdex Ripoll ACA 88

Inscrit al lloc: *Tabula auctortum Biblia R.*

Olim: Estante 2, cajón 2, nº mod. 16, antig. 36.

Ff. 116. que correspon a la primera fulla de "guardas" del final. Hi ha dues receptes i una transcripció de Bofarull: la primera és de caire alquímic i la segona té un sentit "màgic".

a) *A fer or pren lo rovell d'un ou e pren I colom blanc e prene lo budell ular e mithy II diners d'argent viu e posaho al sol e siguiex per VI dies he ligaras be lo budell comhy auras mes l'argent viu e pur trahuo e tempreho ab orpiment e feho saniement. Probatum est*

b) *Si alcune persone voll goyar alcune cosa liga quodam bonus ligall al braç require saluum me dac e guanyaras ço que demanaras et tu et omnes gentes e*

portal ab tu e liglo V dies et recaptaras to cont demanaras

"Este es el descifre que doy a lo escrito en el último folio de este código". Signat: Manuel de Bofarull. (RP).

Còdex Ripoll ACA 89

Inscrit al llibre: *Hieronimani Joannis Andrea* / Fulles de paper.

Olim: Estante 2^a, Cajón 2^a, n^o moderno 17, antig. 272 (24).

La major part del manuscrit sembla de caire teològic o moral, però hi ha dos títols que m'han cridat l'atenció.

a) *De ponderibus et mensuris uses* (?)

b) *de arboribus* (RP)

Ff. 87v. Receptes:

- *Medicina (?) a dormir*

- "*La darrera medicina conforma molt lo cervel...*" (Empre draps calents... de pam i mig pam d'ample... de pols a pols) (RP).

Còdex Ripoll ACA 106

Miscel·lànea científico-religiosa que conté moltes receptes. Sembla del segle X.

II F.9 *Antidotarium sive...* (N2, Be, RP)

IV *De anno solari et lunari...* (Beda?).

De incrementol saltus lune.

Elegia Celii Sedulii

f. 74v-5v "*Quadre de signes zodiacals*" (Astronomia-astrologia).

f. 76 "*Epistola Julii Cesaris*" interès en Agrimensura.

F. 80 Tracta de controversias sobre erosió de terres.

f. 81 "*Descripció de la Península amb mapa molt interessant*".

f. 83 *Casae agrimensorum*

f. 88 *De pedibus / metricis.*

F. 89 Nota: *Argumentum de Luna XIII* (Millas 1931).

Còdex Ripoll ACA 111

Ff. (1-2) final. Un receptari acéfal... (N3) ens diu: Tratamiento de enfermedades de la mujer (flebotomia, infecciones, etc) con receptas. (RP, N3). (25).

Còdex Ripoll ACA 112

Fol. 5. Miniatura d'un malalt dins son llit (Be, RP).

Còdex Ripoll ACA 115

II Ff. 33b-4d *Incipit. Liber de inundatione Nili. Propter quid aliis fluminibus in hieme quidem augmentatis...*

Expl.: Boreas, enim nubes adducit ad locum, ex quibus, aqua facta, impletur nubes.

F. 34 *De Nilo quidem igitur hec dicta sint...* (N2, N3, RP) (26).

Còdex Ripoll ACA 126

F. 25v. *Versus de specibus cognoscendis*

F. 101. Vocabulari o Glossari acèfal amb noms de plantes. (27).

Còdex Ripoll ACA 128

F. 66 *electuarium ad catairon*

-ad omnes interiores dolores.

F. 68 *electuarium ad suspiriosos*

Còdex Ripoll ACA 129

VI F. 98-113 Màximes i pensaments d'estudiants (de Lleida) sobre l'alimentació - menjars populars - begudes, medicina, etc... (N3, Be, RP).

Ff. 161-62. Discurs acadèmic d'un doctor en medicina, en que parla de matèria mèdica (N3, Be, RP).

F 163 *De regimine sanitatis* (fragment) (Be)

Fol. 175-178 fórmules de cartes en català i llatí (correspondència d'un estudiant de Lleida amb sa família) (Be)

Còdex Ripoll ACA 140

Paper. Olim: Estante 3º, cajón 3º, nº moder. 7, antig. 83.

F 23 *Liber nutulas: recepta* (RP) no citat a (N3).

F. 26 *Capitulum de dolore et aliis...*

Còdex Ripoll ACA 142

Paper. Títol inscrit al lloc "Gramatica y Lunario".

Olim: "Estante 3º, cajón 4º, nº moder. 12, antig. 216".

Ff. 165 *Hec est tabula lune de proprietatibus quas habet por unoqueque die...*

(Text de caire astrològic-regiliós, amb al·lusions a Adam, Samuel, etc. Les lletres majúscules acostumen a presentar incorporats esquemes a manera de rostres dibuixats, alguns amb corones de reis, d'altres amb capells de mags...)

Còdex Ripoll ACA 181

I *Medicamentorum praescriptionis*

Ff. 1-11. Es un receptari acèfal. Del nº IX al CXVIII i del CCXVIII a CCCIII (precisions de N3):

"cum oleo tepido infundas. Sit autem olei lib I Euforbii... ad fisocefalos, ad pediculos, ad scabites in capite... acoras... ad ulcera octog... ad leucosata idt. albugines... ad caligine oculi... ad plapebras sanguineas... ad palpebras difficiles... ad auribus ulcerationes... cum dolores nascuntur... et dentium dolorem... ad oris cancrus... ad emoptoicos: portulaca,, rubi mora.... eristoloquia... squille crude sucu cola... que ventres exc.

Expl.: Ad omneum tumorem... tenere malum et in aceto factum apponere...

Unguentum ad flegma falsum... Pillule ad illi dolorem... (RP, N3).

II *Cause signa et cura egritudinum*

Ff 11v-28 Inc.: I/ *De dolore capitis. Si dolor capitis sit ex causa in essentia capitis...*

Expl.: LXXXI / *Pro vomitu. Semuntia pensat grana ordinaria ord. d. 1. v.*

Ff. 28v-9v. Petit receptari (N3, RP).

VI F. 135. Al marge de la caixa del text de *practica* de Bartomeu el Salernità, del que ja he parlat, hi ha afegides moltes receptes mèdico-farmacèutiques d'autor no identificat fins el present.

Còdex Ripoll ACA 191

Ff. 99-102v.

- Receptes escrites en català (N1, Be, RP)
- Empatxament d'apostema de les cames (N1).

Còdex Ripoll ACA 225

Pergamí. Inscripció al lloç: Tratado de Astronomía y del Relox.

Olim: Estante 3º, cajón 3º, nº mod. 21, antig. 270.

Obres d'autor incert, molt estudiades des del punt de vista astronòmic per Millàs Vallicrosa.

Aquí el cito perquè hi ha aspectes astrològics d'un cert interès mèdic, vg.: *De efectiva lina potentia... lapis silente (?)... animalibus creandis... De equinoctis vel solsticiis... crescit bilis amara hoc est colera rubea... colera nigra... De V circulis mundi et subterreneo syderum motu...*

Còdex Paris Biblioteca Nacional Ms. Bilb. Regiae IV, 42-5132

Probable procedència de Ripoll.

F. 105 Hi ha pronòstics astrològics.

Còdex Madrid A 16 (19)

A aquest manuscrit a més de l'obra *De natura rerum* de Beda, hi ha fórmules o receptes que sembla són d'autor inconnegut.

C) OBRES QUE PER L'AUTOR O EL TITOL ES PODEN PRESTAR A CONFUSIO, PER CREURE QUE ES TRACTEN DE MEDICINA, FARMACIA O CIENCIES NATURALS I REALMENT NO SER AIXÍ

C1) Per l'autor:

Marbodius rodensis

Còdex Ripoll ACA 181

VIII f. 131. *Incipit porlogus libelli Marbodi (Rodensis) de ornamentis verborum...*

Expl.: *hec omnia cum glossis quibus hoc disnoscere possis.*

Aquesta obra no té res a veure amb el Lapidari de Marbodius bisbe de Rennes. Caldrà veure si l'autor és el mateix, cosa que és probable per la cronologia de les dues obres. Beer (1907) s'extranyava de trobar aquesta obra entre els tractats de

medicina, doncs no devia estar al corrent de la circumstància que acabem d'exposar.

Walafrid Strabó

Còdex Ripoll ACA 37

Libri sapientiales cum glossa Walafridi Strabo (RP) i Llauro (1927).

Còdex Ripoll ACA 206

De ecclesiasticarum rerum eordiis et incrementis liber unus

F. 102. *Incipit libellus Walafridi Strabonis de exordiis et incrementis quarundam in observationibus ecclesiasticis rerum...*

Aquestes obres no tenen interès mèdic, però sí l'autor, doncs sembla probable hagi escrit també un famós *Hortulus*.

C2) Per l'obra:

Guillem de Lanicia

Còdex Ripoll ACA 202

Guillelmus de Lanicia O.M. ("Pseudo-Bonaventura")

Incipit liber qui vocatur Vita et Dieta Salutis

El títol fa pensar en les Guies Salernitanes o Arnaldianes, però el contingut és únicament religiós: tracta dels pecats capitals i de la Bíblia.

San Joan Chrisostom

Còdex Ripoll ACA 151

De reparatione lapsi

IX Ff. 41-75v. ... *alia ultra medicamenta non queras...*

A pesar d'aquests mots, és una obra mística.

Matheu Vindocinensis

Còdex Ripoll ACA 207

Matheu Vindocinensis in Tobiam Paraphrasis Metrica

F. 1. *Praephatio. Inc.: ex agro veteri vritutum semina morum datur fragilis mor medicina ... ancilla doloris*

Aquests mots i d'altres semblants ens van fer pensar en una obra de caire mèdic, la qual cosa restà descartada amb una lectura més detinguda.

D) OBRES D'INTERES INDIRECTE

Beda, el venerable

Còdex Ripoll ACA 106

De natura rerum

III *Beda de notitia Artis Metricae* (RP, N3)

Còdex Ripoll Catàleg D 82 (N1)

Beda de temporibus

Boetius, Anicius Manlius Severinus

Còdex Ripoll ACA 81

De consolatione philosophie

Ff. 1-97 Lib. Inc.: /c/armina qui quondam studio florente...

Còdex Ripoll ACA 83

Super cathedras Aristoteles

I. Ff. 1-98v, Inc.: *Expeditis his que ad predicamenta...*

Còdex Ripoll ACA

De consolatione

Ramon Llull

Còdex 159

Llibre d'Intenció

II Tractat de l'art de ben morir.

Ff. 50-78v. Comença lo tractat ... e poden-se avisar aquell quil legirà al malalt...

segons verà en la afecció e disposició e manera, sapy o cuyta de la malaltia hac...

St. Tomás d'Aquino

Còdex Ripoll ACA 109

F. 181-228 S. *Thomae Aquinatis, in Aristotilis libri Peri Hermenias, etc.*

Joan Guallensis O.F.M.

Còdex Ripoll 148

Dicta Philosophorum et Sapientum

Ff. 1-94. En el text fa al·lusió, entre els "filòsofs gloriosos", a Aristoteles, Hipocrates i Galen.

Sacrobosco: Johannes

Còdex 197

Incipit

Ff. 11 *Incipit tractato de sphaera mundi*

CONCLUSIONS

1. Es transcriu un *electuarius contra pestem secundum Benedictus de Nursia Physicum illustrem*. (Luminare Majus, 1536).
2. Mitjançant la reproducció d'un plànol de 1731 es prova l'existència d'una espaiosa infermeria al monestir de Ripoll.
3. Fruit d'una acurada revisió bibliogràfica i personal dels manuscrits de Ripoll existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, es proposa un nou llistat, que inclou tant els existents, com els desapareguts dels que es té notícia i que actualitza i aplica considerablement el de Cardoner Planas (1973).
4. El contingut del nou llistat es classifica en quatre grans grups: A) Autors identificats, B) Textos d'autors inconeeguts (al menys fins ara) i/o receptes aïllades, C) Llibres que per l'autor o el títol es poden prestar a confusió, fer creure que es tracten de medicina, farmàcia, o ciències naturals i realment no ser així, i D) Obres de cert interès en relació amb la medicina i ciències naturals.
5. Del grup A) se citen textos de: Alexandre de Tralles, Aristòtil, Aus de Cartalaco, (Averrois), Avicenna, Bernat de Gordon, Bernat Provincialis, Bartomeu l'Anglic, Bartomeu de Salern, Bartomeu de Saxo-ferrato, Bru de Longoburg, Copho, Galén, Hipocrates, Sant Isidor, Joan Afflacijs, Joan de Sancto Amando, Joan de Tornamira, Joannitius, Lanfranc Mediolanensis, Mestre de Salern, Mesué, Berchorius, Platearius Major, Rasis, (Serapió) i Trótula.
6. Se citen textos acèfals o d'autor incert fins ara i/o fórmules de 17 Còdex de Ripoll ACA, un de París i un de Madrid. Molts d'ells citats o explicitats per primera vegada.
7. Se citen dues obres que es poden prestar a confusió per l'autor (Marbodius i Walafrid Strabó) i tres per l'obra.
8. Entre les obres d'interès mèdic indirecte, s'en citen de: Beda, Boeci, Ramon Llull, St. Tomàs d'Aquin, Juan Gualensis i Juan Sacrobosco.
9. Els còdexs de Ripoll evidencien el solapament de diverses influències en la medicina ripollesa medieval.
La medicina greco-romana està representada directament per Hipòcrates i Galèn i indirectament pel contingut de receptaris acèfals inspirats en Dioscòrides i Plini. La "filosofia natural" aristoteliana revaloritzada per l'escolàstica hi és present a bastament.
La influència gòtica ens la palesen els abundants escrits de Sant Isidor, Beda i Boeci.

Mostra directa de la influència bizantina n'és Alexandre de Tralles i potser Oribasi (còdex probable de Ripoll, 1023 BN París). Evidentment hi ha influència indirecta a través de les etimologies de Sant Isidor (en que se cita a Pau d'Egina i d'altres).

La influència aràbiga és important, a través de Rasis, Mesué, Avicenna, Joannitius i potser Serapió, a més de diverses cites de Averrois.

Sens dubte la empremta més acusada la dona l'Escola de Salern: Constantí l'Africà, Bartomeu de Salern, Mestre de Salern, Bernat Provincialis, Copho, Platearius Major, Joan Afflacijs, Tròtula i potser Archimatheus.

L'Escola de Montpeller hi és representada per Bernat de Gordon i Joan de Tornamira, però fins ara no hi he trobat les petjades d'Arnau de Vilanova i si en canvi de Ramon Llull. De la Universitat de París hi ha el testimoniatge de Guido Lanfranc o Lanfranc Mediolanensis.

10. Cal fer constar que el que subscriu segueix estudiant diversos còdexs de Ripoll, especialment pel que fa a les receptes mèdico-farmacèutiques.

NOTES

1. Alexandre de Tralles o Alexander Trallianus (525-605, d.C.). Metge bizanti de gran fama nascut a Tralles, escriu *Practica* o *Tractat Mèdic*.

1 bis. Aquesta cita d'Archimathaeus la faig constar entre parèntesis, doncs prové d'unes notes manuscrites en un paper aïllat i anònim inclòs en el (N3).

2. Encara que no inclòs per Cardoner (1973), crec, d'acord amb Beaujouan (1972) que s'hi ha de constar obres d'interès mèdic i naturalístic. Paradoxalment aquest últim no cita cap Aristòtil de Ripoll.

3. Potser la *Physicae acroaseos* d'Aristòtil. Ho segueixo estudiant, doncs també Hildegarda i Raban Maure tenen una *Physica* (RP):

4. Comparat amb la versió de Lluís Vives (Lodovici Vivis Valentini), Basilea 1538. Tom. I pp. 113, hi ha algunes diferències en el text. Títol: *Meteorologicum liber*:

"De primis igitur natura causis, ac omni naturali motu,... Expl. (166): Quibus elucidatis, pari modo de dissimilaribus, et denique hiscequae ex eis constant, ut homine, planta, et caeteris id genus contemplandur videtur"

5. Aquesta obra consta de tres llibres. Tant en l'Incipit, com en el text i Expl. són diferents de la versió de Lluís Vives (1538): Inc.: "Cum omnem scientiam rem esse bonam arbitremur ac honorabilem... (p. 167). Expl.: "Linguam praetera, tu ipsum aliquid alii per ipsam significet". (p. 503) (RP).

6. A Lluís Vives: De sensu et sensilis. Lib. unus. (p. 501)
7. En id. Incipit. "Quid sit memoria et meminisce..." (p. 516)
8. Op. cit. Vives és presenta com un sol llibre: De iuventute et senectute, vita e morte liber, no hi figura De bona fortuna i el títol de inspirazione et respiration de Ripoll, consta només com de respiratione liber.
9. Op. cit. el títol és: De animalium motione liber: "De animalium autem motione, quaecunque illis per genera..."
10. Sembla que aquest còdex n° 115 corresponia al n° 35 del Cat. B (Mundó 1961). El mateix creu Rubió i Lluch (1921).
11. No citat ni per Cardoner (1973) ni per Beaujouan (1972). Sembla més un fragment d'un tractat enciclopèdic que els clàssics Canons.
12. Correspon al n° 28 del Catàleg B, són els Aforismes d'Hipòcrates, comentats per Galèn i traduïts per Constantí d'Africà.
13. Podria tractar-se de l'obra "De simplici medicina" de l'àrab Serapíó júnior. Ho estic investigant.
14. Potser en el N3 no s'ha puntualitzat l'existència d'aquest llibre XIV, encara que sí hi figura la temàtica.
15. Prové de Ripoll, però fins el present, no l'he pogut consultar i desconec l'interès pel tema mèdic-naturalístic.
16. Cita un gran nombre de "simples", objecte d'un estudi específic del qui subscriu.
17. Són uns comentaris a l'obra de Galèn, és més original que una versió o traducció, per això el cita a part de Galèn.
La presència d'aquesta obra és condicional. L'he de verificar per al qual cosa l'autor s'indica entre parèntesi.
18. Es ben palès que l'ordre dels còdexs no és el dels llibres. En aquest cas s'ha respectat l'ordre dels primers.
El tomos secundus, sembla que es titula De rerum proprietatibus, per tant molt semblant a l'obra de Bartomeu l'Anglic. Seguiré estudiant aquest punt, no fos cas que el n° 23 del catàleg B De proprietatis rerum donat per perdut i atribuït al últim autor fos aquesta obra.
19. De fet, l'atribució del text a Tròtula es deu a Beaujouan (1972), malgrat que actualment es discuteix l'existència d'aquesta metgessa.

20. Enumeració del contingut d'una obra, probablement un Lapidari, que no hi és. Es deu haver perdut. Cal remarcar que en altre manuscrit de Ripoll se cita una obra religiosa de Marbodius però res del seu Lapidari, que precisament descriu les virtuts mèdiques i "sobrenaturals" d'unes 60 pedres.

21. Calendari i taules estudiades per Millàs Vallicrosa.

22. Estic preparant la versió catalana d'aquest versos. En ells s'hi citen mots d'interès medic-farmacèutic tals com: lapis, lusus, stercus, ceratum, vulnere, ovi, curat, melle, erba, febre, medentes, serpens, vino, cuprest, mirram, urinam, medicina, morsus, sanguis, antidotos, febres, subitaneo dolore, chelidonium, gallinoru, mirtu, sulfur, acetum, orenga, pulso, nocte sopores, morsus rabide, pulvere, venenus, araneus, scorpius, vulnera pestis, etc.

23. Estic estudiant aquestes "receptes".

24. Probablement aquest és l'antic manuscrit nº 37 citat per Villanueva i que Millàs Vallicrosa considerava perdut (RP).

25. Estic estudiant aquest receptari acèfal. Puc avançar que entre diferents formes farmacèutiques s'hi troben: decoctos, dregees, emplastres, oleos, pilliles, pulveri, supositri i es citen les purgues, bany i flebotomies. Hiconsten molts simpoles. Entre d'altres hi ha: Aceto, aloes, alum, ambar, ameis, anis, anis mari, aqua pura, aqua ferrata (?), argent, bedelli, ben, bezoar, boli armeni, borrago, buglosa, carabe, cassia, cassia fistula, cinamomun, coral riug, diastafisagria, dragancati, diaroron, arigola, galanga, galban, gengibre, grenats, guix, lemmia, lotu, mastic, mirabolans, mirra, numia, nasturtium, pebre, quasias, roses, ruibarb, safrà, segell de Santa Maria, sándal, sang de drac, sarcocola, sardonis, smaragda, sobre stercoris, gallanus, tamarindus, terebinta, ettra sigillada, thuris, zedoaria...

26. En aquest còdex Ripoll 115 hi ha molts tractats d'Aristòtil i algun d'Avicenna, pel que caldrà investigar que els incipit dels Ff 33 i 34 no corresponguin a alguna obra d'un d'aquests dos autors.

27. Caldrà verificar que no és continuació del llibre de Lanfranc Meiolanensis que el precedeix -F-90-.

Bibliografia

Albareda, A.M. (1927). Els mss. de la Biblioteca Vaticana Reg. Lat 123, Vat. Lat. 5730 i l'escriptori de Sta. Maria de Ripoll. *Catalonia Monastica*. I: 24-69.

Avril, F. et al. (1982). *Manuscrits enluminés de la Peninsule Iberique*. B.N. París.

Batlle i Prats. L. (1984). El monestir de Sant Pere de Rodes a la darrereria del segle XVIII i començaments del segle XIX *Miscel.l. Fort i Cogul. Publ. Abadia Montserrat*: 29-40.

Beaujouan, G. (1972). *Manuscripts médicaux du moyen âge conservées en Espagne. Melanges de la Casa de Velazques VIII*: 161-221.

Beer, R. (1907-1908). *Die Handschriften des Klosters Sta. Maria de Ripoll. Sitzungsberichte de Viena* 155, 2 i 158, 2. Trad. catal. P. Barnils. *Bol. R. Acad. Buenas Letras de Barcelona* (1909-10): 137-170, 230-278, 299-320, 328-365 i 492-520.

Beer, R.-Garcia Villada, Z. (1915). *Bibliotheca Patrum Latinorum Hispaniensis II*. Catálogo de los códices de Ripoll conservados en el Archivo de la Corona de Aragón.

Bonet i Llach, R. (1958). La biblioteca del Monasterio de Santa Maria de Ripoll. *El Ripollés* nº 128. 8-11-58.

Bonet i Llach, R. (1958). Escritores primitivos del Scriptorium y lugar actual de algunos códices ripollenses. *El Ripollés* 131.

Borràs i Feliu, A. (1984). El monestir de Sant Martí del Canigó i la Campanya de Jesus. *Miscel.l. Fort i Cogul. Publ. Abadia Montserrat*: 77-102.

Cardoner i Planas, A. (1973). *Història de la medicina a la Corona d'Aragó (1162-1479)*. Ed. Scientia.

Corominas, J. (1849). *Suplemento al Diccionario crítico de escritores catalanes*. Burgos.

Cusí Furtunet, J. (1958). El ejercicio de la profesión farmacéutica en las órdenes religiosas residentes en Cataluña en los pasados siglos. *Disc. Ingr. R. Acad. Farmacia. Barcelona*.

Ferrer i Mallol, M.T. (1984). Notes sobre el monestir de sant Pere de Rodes (1362-1420). *Miscel.l. Fort i Cogul. Publ. Abadia Montserrat*: 137-176.

Gros, M.S. (1982). Els manuscrits litúrgics de l'antiga biblioteca del Monestir de Ripoll. *An. Centre d'Est. del Ripollés*. I.: 109-118.

Gudiol i Cunill, J. Els primitius, 3ª p.: Els llibres il·luminats, in *Pintura Medieval Catalana*, v. III. Barcelona.

Lizarraga Lecue, R. de (1956). Boticas monásticas benedictinas. *Bol. Soc. Esp. Hist. Farm. Madrid*. 24pp.

Llauró, J. (1927-28). Los glosarios de Ripoll. *Analecta Sacra Tarraconensis*, III: 332-89.

Manlius de Bosco, J.J. (1536). *Luminane majus*. Lyon. Joannes Crespinus.

Millàs Vallicrosa, J. (1931). Assaig d'Història de les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya medieval. Sèrie monogràfica del Estudis Universitaris Catalans.

Miquel Rosell, F. i Mateu Ibars, M.D. (Inèdit). 2^a ed. corregida i augmentada del Catàleg dels Manuscrits de Ripoll ACA de R. Beer i Z. García-Villada.

Monsalvatge, F. (1890). Noticias históricas. Besalú, 1. Olot.

Mundó, M. (1961). Códices isidorianos de Ripoll. Isidoriana. León: 389-400.

Nicolau d'Olwer, L. (1910). Gerbert (Silvestre II) i la cultura catalana del segle C. Est. Universit. Catalans. IV: 332 s.

Pellicer i Pagès, J.M^a (1888). Santa Maria del Monasterio de Ripoll. Mataró.

Rodán Guerrero, R. (1955). La farmacia en los antiguos Monasterios españoles. An. R. Ac. Farmacia. Madrid XXI, 3: 201-230.

Rubió i Balaguer, J. (1961). Els llibres de l'abat Savarés a la Biblioteca de Ripoll. Anal. Montserrat. 9.

Rubió i Lluch, A. (1921). Documents per la història de la cultura catalana migeval. II Inst. Est. Cat. m^o 248: 233-242.

Torres Amat, F. (1836). Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de escritores catalanes. Barcelona.

Valls i Taberner, F. (1931). Códices manuscritos de Ripoll. Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos. Madrid. 52: 5-15 i 139-175.

Vernet, J. (1978). Ripoll, cuna de la ciencia occidental. La Vanguardia 24-11-78.

Villanueva, J. (1821). Viaje literario a las Iglesias de España. 22 vols. Valencia.

Wilmart, D. (1937). Codices Reginenses Latini, I. città del Vaticano: 289-292.